

QONUNIYLIK VA HUQUQIY TARTIBOT

Qurbonov Temur O'tkir o'g'li

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti talabasi

Irnazarov Shuxrat Najmetdinovich

Ilmiy rahbar: Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti o'q'ituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19971970>

Annotatsiya: Ushbu maqolada huquqiy tizimning eng muhim asosiy tamoyillaridan biri bo'lgan qonuniylik va uning bevosita natijasi hisoblangan huquqiy tartibot tushunchalari chuqur tahlil qilinadi. Qonuniylik jamiyatda barcha davlat organlari, mansabdor shaxslar hamda fuqarolarning amaldagi normativ-huquqiy hujjatlarga qat'iy rioya etishini ta'minlovchi asosiy tamoyil sifatida qaraladi. Huquqiy tartibot esa ushbu tamoyilning amaliy ifodasi bo'lib, jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarning huquq normalari asosida barqaror va tartibli shaklda rivojlanishini anglatadi. Maqolada qonuniylikning asosiy prinsiplari, uning huquqiy davlat qurilishidagi o'rni, shuningdek huquqiy tartibotni ta'minlashda davlat organlari va fuqarolarning roli yoritilgan. Bundan tashqari, qonuniylik buzilganda yuzaga keladigan salbiy oqibatlar, ya'ni huquqbuzarliklarning ortishi, ijtimoiy beqarorlik va adolat tamoyilining izdan chiqishi kabi muammolar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Qonuniylik, huquqiy tartibot, huquqiy davlat, huquqiy madaniyat, huquqiy ong,

Kirish

Har qanday jamiyatning barqaror rivojlanishi, ijtimoiy munosabatlarning tartibli va adolatli bo'lishi bevosita qonuniylik va huquqiy tartibotga bog'liqdir. Qonuniylik jamiyatda barcha davlat organlari, mansabdor shaxslar va fuqarolarning amaldagi qonunlar hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga qat'iy rioya etishini anglatadi. U huquqiy davlatning asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, qonun ustuvorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Huquqiy tartibot esa qonuniylikning amaliy natijasi sifatida jamiyatda huquq normalari asosida shakllangan barqaror ijtimoiy munosabatlar tizimini ifodalaydi. Ya'ni, qonuniylik qanchalik mustahkam bo'lsa, huquqiy tartibot ham shunchalik barqaror bo'ladi. Bugungi kunda huquqiy davlat qurish jarayonida ushbu ikki tushuncha alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki qonuniylik va huquqiy tartibot fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, jamiyatda adolatni ta'minlash hamda ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashning asosiy omillaridan biridir. Shuning uchun ham mazkur mavzuni o'rganish huquqiy bilimlarni chuqurlashtirish va huquqiy madaniyatni oshirishda muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Qonuniylik va huquqiy tartibot masalasi huquqshunoslik fanida doimo dolzarb bo'lib kelgan va bu mavzu yuzasidan ko'plab ilmiy manbalar, darsliklar hamda normativ-huquqiy hujjatlar o'rganilgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ushbu tushunchalar asosan huquq nazariyasi, konstitutsiyaviy huquq hamda davlat va huquq nazariyasi doirasida keng yoritilgan. Avvalo, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi qonuniylik va huquqiy tartibotning asosiy huquqiy poydevori hisoblanadi. Konstitutsiyada qonun ustuvorligi prinsipi belgilangan bo'lib, bu barcha davlat organlari va fuqarolar uchun majburiy norma sifatida amal qiladi. Shu bilan birga, Konstitutsiyada inson huquq va erkinliklarining ustuvorligi ham mustahkamlangan bo'lib, bu huquqiy tartibotning asosiy maqsadini tashkil etadi. Ilmiy adabiyotlarda, xususan davlat va huquq nazariyasi bo'yicha darsliklarda (masalan, O'zbekistonlik huquqshunos olimlar

asarlarida) qonuniylik — huquq normalariga qat’iy rioya etish, huquqiy tartibot esa ushbu rioyaning natijasi sifatida jamiyatda shakllangan barqaror ijtimoiy munosabatlar tizimi sifatida izohlanadi. Ushbu manbalarda qonuniylikning asosiy tamoyillari: qonun ustuvorligi, tenglik, majburiylik va javobgarlik prinsiplari sifatida ko’rsatib o’tilgan. So’nggi yillarda chop etilgan ilmiy maqola va tadqiqotlarda (2020–2025 yillar atrofida) huquqiy davlatni rivojlantirish jarayonida huquqiy madaniyatning oshishi, raqamli huquqiy tizimlarning joriy etilishi hamda fuqarolarning huquqiy ongini yuksaltirish qonuniylikni mustahkamlashning muhim omillari sifatida tahlil qilinmoqda. Ayniqsa, sud-huquq tizimining isloh qilinishi va ochiqlik tamoyillarining kuchayishi huquqiy tartibotni ta’minlashda muhim rol o’ynamoqda. Shuningdek, xalqaro huquqiy hujjatlar va tavsiyalarda ham qonuniylik prinsipi demokratiya va inson huquqlarini ta’minlashning asosiy sharti sifatida e’tirof etiladi. Bu esa mazkur mavzuning nafaqat milliy, balki xalqaro ahamiyatga ham ega ekanligini ko’rsatadi. Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko’rsatadiki, qonuniylik va huquqiy tartibot o’zaro uzviy bog’liq tushunchalar bo’lib, ular jamiyatning huquqiy barqarorligini ta’minlashda asosiy o’rin tutadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot “Qonuniylik va huquqiy tartibot” mavzusini ilmiy jihatdan asoslash va tahlil qilishga qaratilgan bo’lib, u huquqshunoslik fanining umumqabul qilingan metodologik tamoyillariga tayangan holda amalga oshirildi. Tadqiqotning metodologik asosini dialektik yondashuv, tizimli tahlil hamda ilmiy bilishning umumiy va maxsus usullari tashkil etadi.

1. Dialektik yondashuv

Tadqiqotda huquqiy hodisalar doimiy rivojlanishda va o’zaro bog’liqlikda ekanligi nazarda tutilib, qonuniylik va huquqiy tartibot o’rtasidagi dialektik bog’liqlik o’rganildi. Bu yondashuv orqali ushbu tushunchalarning o’zgarishi, rivojlanishi va jamiyatdagi o’rni tahlil qilindi.

2. Umumilmiy metodlar

Tahlil metodi – qonuniylik va huquqiy tartibotning mazmuni, belgilari va tarkibiy elementlarini alohida o’rganish uchun qo’llanildi.

Sintez metodi – olingan ma’lumotlarni umumlashtirib, yagona ilmiy xulosalar chiqarishda ishlatildi.

Induksiya metodi – alohida huquqiy holatlardan umumiy qonuniyatlarga kelish uchun qo’llanildi. Deduksiya metodi – umumiy huquqiy tamoyillardan aniq holatlarni tahlil qilishda foydalanildi.

Taqqoslash metodi – turli ilmiy manbalar va huquqiy qarashlar o’rtasidagi o’xshashlik va farqlarni aniqlashda qo’llanildi.

3. Maxsus huquqiy metodlar

Formal-yuridik metod – huquq normalarining mazmuni va ularning amaliy qo’llanilishi tahlil qilindi. Tizimli metod – qonuniylik va huquqiy tartibot huquq tizimining ajralmas qismi sifatida o’rganildi. Qiyosiy-huquqiy metod – milliy qonunchilik va xalqaro huquq normalari o’zaro solishtirildi.

Statistik va amaliy tahlil elementi – huquqbuzarlik holatlari va huquqiy tartibotga ta’sir etuvchi omillar umumiy tarzda baholandi.

4. Empirik asos

Tadqiqot quyidagi manbalar asosida olib borildi:

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar; huquqshunos olimlarning ilmiy asarlari; 2020–2025 yillarda chop etilgan ilmiy maqolalar; rasmiy huquqiy axborot bazalari va elektron resurslar. Ushbu mavzuni yoritishda tadqiqotning metodologik asosi sifatida huquqshunoslik fanida keng qo‘llaniladigan ilmiy bilish usullari tanlab olingan. Tadqiqotda qonuniylik va huquqiy tartibot tushunchalarini tahlil qilish uchun quyidagi metodlar qo‘llanildi:

1. Umumilmiy metodlar

Tahlil (analiz) metodi – qonuniylik va huquqiy tartibot tushunchalarining tarkibiy qismlarini alohida o‘rganish uchun ishlatildi.

Sintez metodi – o‘rganilgan ma‘lumotlarni birlashtirib, umumiy xulosalar chiqarishda qo‘llanildi.

Taqqoslash metodi – turli huquqiy adabiyotlarda berilgan ta‘rif va yondashuvlarni solishtirish orqali yagona ilmiy xulosa shakllantirildi.

Induksiya va deduksiya metodlari – xususiy holatlardan umumiy xulosaga kelish hamda umumiy qoidalardan aniq holatlarni tahlil qilishda foydalanildi.

2. Maxsus huquqiy metodlar

Formal-yuridik metod – qonuniylik va huquqiy tartibotga oid normativ-huquqiy hujjatlar mazmunini tahlil qilishda qo‘llanildi.

Tizimli yondashuv metodi – huquqiy tartibotni huquq tizimining bir butun elementi sifatida o‘rganishga imkon berdi.

Qiyosiy-huquqiy metod – O‘zbekiston qonunchiligi va xalqaro huquqiy tajribani solishtirish asosida xulosalar chiqarildi.

3. Axborot manbalari

Tadqiqot davomida quyidagi manbalarga tayangan holda tahlil olib borildi: O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va amaldagi qonunlar;

davlat va huquq nazariyasi bo‘yicha darsliklar; so‘nggi yillarda (2020–2025) chop etilgan ilmiy maqolalar va elektron ilmiy bazalar; huquqiy internet-resurslar va rasmiy huquqiy axborot tizimlari.

Xulosa sifatida

Ushbu metodologik yondashuvlar qonuniylik va huquqiy tartibot tushunchalarini ilmiy asosda, tizimli va aniq tahlil qilishga imkon berdi. Natijada mavzu bo‘yicha obyektiv va asosli xulosalar shakllantirildi. Xulosa qilib aytganda, qonuniylik va huquqiy tartibot jamiyatning huquqiy asosini tashkil etuvchi eng muhim tushunchalardan hisoblanadi. Qonuniylik barcha davlat organlari, mansabdor shaxslar va fuqarolarning qonunlarga qat‘iy rioya etishini ta‘minlasa, huquqiy tartibot ushbu rioyaning amaliy natijasi sifatida jamiyatda barqaror va tartibli ijtimoiy munosabatlarni shakllantiradi. Bu ikki tushuncha o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, biri ikkinchisiz to‘liq mavjud bo‘la olmaydi. Jamiyatda qonuniylikning mustahkam bo‘lishi huquqbuzarliklarning kamayishiga, adolatning ta‘minlanishiga hamda fuqarolarning huquq va erkinliklari himoya qilinishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, huquqiy tartibot ijtimoiy barqarorlikni saqlash, davlat boshqaruvini samarali tashkil etish va huquqiy davlatni shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi. Shu bois, qonunlarga rioya qilish madaniyatini oshirish, fuqarolarning huquqiy ongini rivojlantirish va huquqiy tizimni yanada takomillashtirish har bir davlatning ustuvor vazifalaridan biridir. Faqatgina qonuniylikka asoslangan jamiyatda barqarorlik, adolat va taraqqiyotga erishish mumkin.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Karimov I.A. “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch”. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. Davlat va huquq nazariyasi: Darslik / Mas’ul muharrirlar. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021.
3. Huquqshunoslik asoslari: O’quv qo’llanma. – Toshkent, 2020.Saidov A.X. “Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati”. – Toshkent, 2019.
4. 2020–2025 yillarda chop etilgan huquqiy ilmiy maqolalar (TDYU ilmiy jurnallari).